

ایران و جنگ جهانی اول

آوردگاه ابردولت‌ها

۲	آشنایی با نویسندگان
۱۱	سپاس‌نامه
۱۲	۱. جنگ جهانی اول: رقابت قدرت‌ها و پیدایش جامعه‌ی سیاسی در ایران
۱۳	تورج اتابکی
۲۱	۲. حکومت موقت ایران
	مهم‌رویدادها
۲۲	۳. پیش‌زمینه‌ی شرق: فعالیت تشکیلات سوسیالیستی در ایران
	تورج اتابکی
۵۵	۴. ملی‌گرایان ایرانی و ژاندارمری دولتی
	استبداد مطلق و ناآرامی
۸۷	۵. اسماعیل آقا سیمکری: چهره‌ی سالار گرد
	مبارزین در یزدان
۱۱۷	۶. گزارش احمد کسروی از قیام شیخ محمد خیابانی
	محمدعلی همدانی گلورین
۱۵۹	۷. بان‌ترکیسم و ملی‌گرایان
	تورج اتابکی
۱۶۷	۸. عوام‌گرایان رشت: بان‌اسلامیسم و نقش دولت مرکزی
	پژمان دینبی
۱۸۷	۹. شورای تبلیغات بین‌المللی و تأسیس کمیونست ایران
	ایرونیست
۲۱۷	پس‌نویس‌ها
۲۵۲	نمایه

نشرنامه
تهران
۱۳۹۷

فهرست مطالب

- آشنایی با نویسندگان ۷
- سیاس نامه ۱۱
۱. جنگ جهانی اول، رقابت قدرت‌های بزرگ و پیدایش جامعه‌ی سیاسی
در ایران ۱۳
- تورج اتابکی
۲. حکومت موقت ایران ۲۱
- منصوره اتحادیه
۳. پیش‌به‌سوی شرق: فعالیت تشکیلات سرّی عثمانی در ایران ۴۳
- تورج اتابکی
۴. ملی‌گرایی ایرانی و ژاندارمری دولتی ۵۹
- استفانی کرانین
۵. اسماعیل آقا سیمکو، جنگ سالار کُرد ۸۷
- مارتین وِن برونسن
۶. گزارش احمد کسروی از قیام شیخ محمد خیابانی ۱۱۷
- محمدعلی همایون کاتوزیان
۷. پان‌ترکیسم و ملی‌گرایی ایرانی ۱۴۹
- تورج اتابکی
۸. عوام‌گرایان رشت: پان‌اسلامیسم و نقش دول مرکزی ۱۶۷
- پژمان دیلمی
۹. شورای تبلیغات بین‌الملل و تأسیس حزب کمونیست ایران ۱۹۷
- الیور باست
- پی‌نوشت‌ها ۲۱۷
- نمایه ۲۵۳

جنگ جهانی اول، رقابت قدرت‌های بزرگ و پیدایش جامعه‌ی سیاسی در ایران

تورج اتابکی

جنگ جهانی اول و پیامدهای آن شاید پراهمیت‌ترین فصل سیاسی تاریخ قرن بیستم باشد. فروپاشی سلطنت دوگانه‌ی اتریش-مجارستان و امپراتوری‌های عثمانی و روس و سپس شالوده‌ریزی جمهوری اتریش، پادشاهی مجارستان، اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و جمهوری ترکیه‌ی کمالیستی از مهم‌ترین نتایج این جنگ بودند.

پس از آغاز جنگ، فشار خارجی در ایران افزایش یافت و شکاف سیاسی دیرینه را دوچندان ساخت. حکومت مرکزی چنان دچار جناح‌بندی و چنددستگی شد که کابینه‌ها همه عمری چندماهه پیدا کردند. حکومت مرکزی یگانه منبع قدرت در کشور نبود. بلوشر در سفرنامه‌اش می‌نویسد «دو منبع در کشور اعمال قدرت سیاسی می‌کردند، یکی رسمی که حکومت و بستگانش را شامل می‌شد و دیگری غیررسمی» که به گفته‌ی او «نیروهای ملی» را در بر می‌گرفت.^۱

پس از آن‌که قانون اساسی ایران در ۱۹۰۶/۱۲۸۵ به توشیح شاه قاجار رسید، رقابت دولت‌های روس و انگلیس در ایران — دست‌کم تا چندی — کم‌رنگ شد و توافق‌نامه‌ای بین دو قدرت بزرگ به امضا رسید. این توافق‌نامه که به قرارداد ۱۹۰۷ روس و انگلیس مشهور شد ایران را به سه منطقه‌ی روس و انگلیس و بی‌طرف تقسیم کرد. به اتکای این قرارداد، دولت انگلیس در اکتبر ۱۹۱۰/مهر ۱۲۸۹ اولتیماتومی درباره‌ی امنیت جنوب کشور به دولت ایران داد. این کار انگلیسی‌ها زمینه‌ساز اقدام مشابه روس‌ها شد. اینان پیشاپیش ولایات شمالی ایران را اشغال کرده بودند. نوامبر ۱۹۱۱/آبان ۱۲۹۰ دولت روس اولتیماتومی به دولت ایران داد که شمال کشور را عملاً تبدیل به مستعمره‌ی روس‌ها می‌کرد.^۲ از آن‌جا که مجلس به پشتگرمی مردم در برابر روس‌ها سر